

Abduktion som alternativ i didaktisk forskning

Linda Wilhelmsson
Mittuniversitetet

Ulla Damber
Mittuniversitetet

ABSTRACT

Syftet med artikeln är att belysa hur abduktion kan vara särskilt förtjänstfullt när forskningsintresset är didaktiskt. En av den didaktiska forskningens utmaningar är förutsättningar för vetenskaplig kunskapsproduktion som skapas i relationen mellan teori och praktikens skeenden. En särskild utmaning handlar om att tillgängliggöra didaktisk forskning för verksamma inom skolan och i den undervisning som bedrivs. Abduktion bidrar designmässigt till att reflektion över relationen mellan teori och praktik får en given plats i kunskapsproduktionen och att kunskapsbidraget kan formuleras som didaktiska modeller och begrepp som kan bidra i planering och analys av undervisning. I ett snabbt föränderligt samhälle ställs stora krav på att också utbildning och undervisning ständigt kan omprövas. De företeelser som studeras i undervisning är komplexa vilket skapar särskilda förutsättningar för hur de kan förstås och förklaras. Abduktion kan motverka entydiga förståelser och snäva förklaringsgrunder i forskning om undervisning genom att öppna för kontinuerlig utvärdering och utveckling. Ovanstående samband belyses genom illustrationer från två avhandlingar avseende forsknings-bakgrundens roll, urval och empiri, analysprocess, framställan i text och frågan om hur kunskapsbidrag kan gestalta sig. Diskussionen ägnas framför allt åt forskningens giltighet och tillgänglighet, och hur nyttiggörande av didaktisk forskning kan stärkas metodologiskt med hjälp av abduktion.

INLEDNING

Syftet med artikeln är att diskutera hur en abduktion kan vara särskilt förtjänstfullt när forskningsintresset är didaktiskt. Vi uppmärksammar och

exemplifierar de möjligheter som abduktion för med sig för att förstå och förklara frågeställningar i undervisning ur ett didaktiskt perspektiv. Vi vill belysa abduktionens roll i relation till utmaningen att göra didaktisk forskning tillgänglig för skolans praktiker och till nytta för undervisningen som bedrivs. En av den didaktiska forskningens utmaningar är förutsättningar för vetenskaplig kunskapsproduktion som skapas i relationen mellan teori och praktiken skeenden, särskilt med tanke på tidigare framförd kritik om att pedagogisk forskning inte med självklarhet når de målgrupper den egentligen berör, utan blir angelägenhet främst forskare emellan (SOU 2018:19; Adolfsen m.fl., 2018; Tjernberg, 2015). Frågan om nytta och tillgängliggörande av didaktisk forskning är viktig och berör relationen mellan teori och praktik och forskningens giltighet i sin sociohistoriska och kulturella kontext (Fritzell, 2009).

I ett snabbt föränderligt samhälle finns behov att kontinuerligt ompröva frågor om utbildning och undervisning. Forskning inom det pedagogiska och didaktiska fältet behöver därför förhålla sig till en mångfacetterad verklighet och anpassning måste kunna ske till ständigt nya förutsättningar (Archer, 1995). Det finns behov av att kritiskt kunna förstå och förklara förändringar avseende utbildningens och undervisningens syfte, innehåll och genomförande. Funktionella didaktiska verktyg krävs för aktioner i verksamheten och för analys av skeenden och deras grunder. Didaktisk teoribildning och begrepp får i ljuset av detta sin funktion när de ger stöd för hur händelser i praktiken kan förstås och förklaras, och hur olika syften planeras och genomförs i praktiken. För lärare är didaktiska modeller viktiga verktyg (Wahlström, 2015, 2019).

De företeelser som studeras med ett didaktiskt forskningsintresse är många gånger komplexa och inte sällan behöver de både förstås och förklaras ur olika perspektiv. Samma fenomen studeras ofta inom olika discipliner med fokus på olika aspekter och med såväl kvalitativa som kvantitativa metoder. Behov av öppenhet för relationen mellan teori och praktik ställer krav på kreativitet i didaktisk forskning, vilket abduktion kan bidra med genom pendling mellan olika perspektiv (Sundberg, 2015). Vi finner också abduktionens förklaringsambition intressant, med ett särskilt intresse för att förstå och förklara underliggande mönster (Alvesson & Sköldberg, 2008). Sammantaget menar vi att det är intressant att belysa hur abduktion särskilt kan bidra till att didaktisk forskning får genomslag i den praktiska verksamheten.

Hur samverkan mellan praktik och forskning sker och vilka problem som hamnar i fokus har uppmärksammats när frågor om praktikinära forskning diskuterats. Frågor om vem som formulerar forskningsfrågan, vem som ansvarar för designen och vem som har nytta av resultatet har diskuterats av exempelvis Eriksson (2018). Spänningar som uppstår mellan att bibehålla vetenskaplig kvalitet och praktisk relevans har blivit belyst av Askling (2008). Teoriens betydelse har uppmärksammats när det gäller deras användbarhet i

praktiken (se t.ex. Carlgren, 2011, 2017; Runesson & Gustafsson, 2012; Rönnerman, 2011, 2018). Metoder för samverkan är i fokus inom aktionsforskning, men även learning- och lesson studies. Vi menar att metateoretiska och metodologiska frågor mer sällan blir explicit belysta, vilket vi vill bidra till genom att resonera om abduktion.

För att illustrera hur abduktion kan fungera och vara förtjänstfull i didaktisk forskning ger vi exempel från två skilda avhandlingar i pedagogik med olika forskningsintressen där abduktion spelat olika roll. Gemensamt för avhandlingarna är att abduktion varit betydelsefull för avhandlingarnas design. I den ena avhandlingen om elevinflytande, didaktik och makt där ett allmän-didaktiskt intresse var i förgrunden förelåg argument för en abduktion redan från start (Eriksson, 2019). I den andra avhandlingen där syftet och forskningsfrågor var bestämda i förväg inom ett förfinansierat projekt om lägstadiets literacypraktiker kom istället abduktion smygande allteftersom projektet framskred (Damber, 2010).

BAKGRUND

Vi ger inledningsvis en kort bakgrund till hur frågor om forskningens nytta och tillgänglighet uppmärksammats och har adresserat frågan om samverkan kring forskning om utbildning och undervisning. Därefter redogör vi för de huvudsakliga dragen i abduktion. Slutligen presenteras en sammanfattning av de två avhandlingarna vilka utgör grunden för de exemplifieringar som följer i resultatdelen.

Förväntningar på praktikhära forskning

Skollagens (2010:800) krav på att utbildningsväsendet i Sverige ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet upprätthåller en förväntan att utbildningsvetenskaplig forskning ska svara upp mot praktikens behov. Hur forskning ska stärka kvaliteten i undervisningen diskuteras genom benämningar som praktikhära och praktikutvecklande forskning, evidensbaserad praktik samt evidensinformerig (Adolfsson m.fl., 2018). Vilken kunskap forskning bör bidra med och samverkan mellan forskare och praktiker har uppmärksammats (SOU 2018:19). Samtidigt som forskning ska leda till kunskapsutveckling ska den vara användbar och bidra till utveckling av skolpraktiker. Inte minst genom de satsningar som inrättandet av en utbildningsvetenskaplig kommitté, Skolforskningsinstitutet och en nationell försöksverksamhet för praktikhära forskning syns en strävan att anpassa forskningen till praktikens behov (ULF-projektet, Utveckling, Lärande Forskning).

Abduktion – en beskrivning

Enligt Peirce (1990) handlar abduktion både om slutledning i vetenskapliga studier och om hur varseblivning sker i generell mening. Forskningsprocessen i en abduktiv ansats präglas av att hypoteser skapas och prövas (Peirce, 1990). Peirce abduktion har kommit att tolkas olika, har utvecklats över tid och kan svårigen reduceras till en specifik uttolkning (Hintikka, 1998). Den röda tråden i en abduktiv forskningsprocess är växelverkan mellan teori och empiri. Teori väljs i en studie utifrån frågor om hur fenomenet i fråga bäst kan förstås och förklaras (Alvesson & Sköldbberg, 2008). Abduktion inkluderar ambitioner om att generera teori och bygger på en form av slutledning där teoriernas värde förstås i förhållande till hur teori kan bidra till den 'bästa' förklaringskraften. Abduktion stödjer också en diskussion om teoriernas tillämpbarhet utifrån praktiska överväganden (McKaughan, 2008). Det finns dock en diskussion om hur kreativiteten i processen kan förstås i abduktion. Det kan skilja mellan att pröva olika teorier som ramar för tolkning för att förstå det fenomen som studeras eller om teori väljs som ingen använt tidigare för att kunna motsäga eller utveckla konventionell tolkning av fenomenet (Danermark m.fl., 2003). I forskningsprocessen som helhet handlar det om att ställa frågor om vad som har betydelse för det som ska förstås och förklaras i de skeenden som forskningsintresset riktas mot (Bhaskar, 2008; Danermark m.fl., 2018; Lukes, 2008; Peirce, 1990).

Intresset kan även riktas mot mekanismer vilka inte är direkt observerbara och uppfattade, utan indirekta.

Retroduktion som beskrivs i kritisk realism har beröringspunkter med abduktion. Retroduktion berör det som *skulle kunna vara*, med andra ord en lins mot en tänkbar framtid. Det som utmärker retroduktion är att intresset riktas mot de mekanismer som är nödvändiga för att förstå och förklara vad som skulle kunna göra ett fenomen möjligt. Beröringspunkterna handlar om intresset för det som har betydelse för sociala händelser, aktioner och fenomen, samt hur dessa kan gestalta sig på olika sätt. Tillsammans bidrar och kompletterar abduktion och retroduktion varandra när det gäller metod och process för teoretisk förklaring och visioner framåt (Ritz, 2020).

Generellt har abduktion alltmer kommit att handla om rekontextualisering som försök till en kreativ omtolkning av det redan kända, för att förstå och förklara fenomen på nya sätt (Danermark m.fl., 2018; Sundberg, 2015).

Den kreativa processen har över tid varit fokus för Peirce avseende frågor om vetenskapens vad, hur och varför (Ferguson & Prain, 2020). Vetenskaplig kreativitet handlar om en disciplinerad fantasi och associativa resonemang. Sådana kreativa resonemang ställer dock krav på tidigare erfarenhet och relevant kunskap för det sammanhang som är i fokus för den vetenskapliga studien och förutsätter både en självkontroll och en vilja att engagera sig i konsekvenser som följer av de antaganden som görs (Ferguson & Prain, 2020).

När forskningsintresset är didaktiskt så blir det för det första möjligt att upprätthålla ett utrymme för kontinuerlig reflektion genom att teori och empiri kan omtolkas i skenet av varandra. För det andra kan öppenhet för val av teoretiska ramar motverka entydiga förståelser och alltför snäva förklaringsgrunder i forskning som rör undervisning. För det tredje ger abduktion utrymme för reflektion över resultatet i praktiken vilket kan ge underlag för fortsatt teoriutveckling. Relationen mellan teori och praktik och olika teorier betraktas som ett kontinuum och inte som motpoler till varandra. Vi vill betona den kreativitet som vi menar följer med abduktion som intressant vid didaktiskt forskningsintresse.

Sammanfattningsvis är hypotesskapande det centrala för att förstå och förklara ett fenomen. Abduktionens bidrag ger möjlighet till en kontinuerlig pendling mellan teori och praktik. I en studie handlar det om hur en orientering i kunskapsfältet mot bakgrund av forskningsintresset sker och hur en initial förståelse av kunskapsobjektet väljs. Pendlingen sker under forskningsprocessen genom att ett teoretiskt ramverk och empiri speglas i varandra och utvecklas eftersom. Tillvägagångssättet innefattar att både det generella och det partikulära beaktas. Abduktion möjliggör att kunskapsbidraget kan ta form som didaktiska modeller eller begrepp som kan bilda utgångspunkt för analys av skeenden och utgöra grund för planering av aktioner i undervisning. Processen kräver en reflexivitet med en kritisk blick riktad mot val av teorier och hur väl de fungerar. Väsentligt blir även att göra medvetna och relevanta urval av empiri och rikta uppmärksamhet mot hur empirin produceras. Såväl kvantitativa som kvalitativa metoder kan bidra till förståelse och förklaring. I den mån komplexiteten i skolans verksamhet erkänns och betraktas som ständigt föränderlig blir framåtriktning viktigt i didaktisk forskning, något som vi menar abduktion stödjer.

Tabell 1.

Presentation av avhandlingarnas forskningsintresse

<p>I avhandlingen av Eriksson (2019) var forskningsintresset gränslandet mellan didaktik och makt vilket fokuserades genom elevinflytande i grundskolan. Kunskapsintresset utgick från den komplexitet som frågan om elevinflytande innefattar där såväl moraliska, politiska som teoretiska och praktiska dimensioner bidrog till problembeskrivning och ansågs viktiga att inkludera. Motiv för elevinflytande framskrivna i policydokument inkluderade såväl</p>	<p>Syftet med Dambers (2010) avhandling var att utforska bidragande faktorer till att vissa skolklasser presterar på högre nivåer i läsning än vad som kan förväntas med hänsyn till socioekonomiska bakgrundsfaktorer och språkbakgrund. Framför allt kom så småningom läraren och undervisningen att hamna i fokus i de tre studier avhandlingen baserades på. I en första storskalig statistisk studie jämfördes över- och underpresterande årskurs-3-klasser i läsning. Lästester, lärarenkäter och</p>
---	---

<p>teoretiska som praktiska dimensioner gällande barns rättigheter, demokratiforstran, vad kunskap är och förutsättningar för lärande. Demokrati, kunskap och lärande är på samma gång att betrakta som omtvistade begrepp. Därigenom menades det vara motsägelsefullt att utgå från en snäv teoretisk avgränsning i studien. Istället framstod en framkomlig väg att särskilt lyfta fram och beakta relationen mellan teori och praktik givet kunskapsintresset. Det bedömdes som väsentligt att skapa förutsättningar för både ett internt fokus på teoribygge och ett externt fokus som handlar om ett praktiskt intresse (Fritzell, 2009). Intresset för frågor om makt och didaktik synliggjorde särskilda krav på vikten av att beakta lärare och elevers perspektiv och erfarenheter av elevinflytande. Frågor som tangerar aspekter i praktikinära forskning blev väsentliga att beakta, men utan att forskningen genomfördes genom samverkan. Kritisk realism bidrog som vetenskapligt förhållningssätt och tillsammans med att betrakta undervisning som social praktik utgjorde det en grund för metodologiska övertväganden och en abduktiv ansats och strategi. I kombination med en multipel fallstudiedesign och etnografiska metoder för produktion av empiri utvecklades och konstruerades ett teoretiskt ramverk under forskningsprocessen. Sammantaget gav det möjlighet för att formulera kunskapsbidraget i form av didaktisk modell med begreppsliga verktyg.</p>	<p>elevenkäter utgjorde empiri. Resultaten indikerade positivt klassrumsklimat, högfrekvent fritidsläsning, autentisk litteratur i undervisningen samt lärares långa yrkeserfarenhet som karaktäristika, men framför allt framstod socioekonomisk bakgrund som den allom predicerande faktorn. Skillnader mellan klassrum uteblev i stort sett när socioekonomisk bakgrund kontrollerades för. I en uppföljande studie, fokuserades åtta överpresterande klasser i ett multikulturellt förortsområde med låga utbildnings- och inkomstnivåer från samma datamaterial. I studien djupintervjuades vuxna som varit aktiva i klasserna under tiden för datainsamlingen. De samlade analyserna av kvalitativa och kvantitativa data gav lärares förhållningssätt en nyckelroll, då ett brist-synsätt ersatts av framtidsorienterad pedagogik, med inslag som estetisk verksamhet, dynamisk utvärdering, fasta strukturer, riklig läsning av skönlitteratur och eget skrivande. I en tredje kvalitativ studie djupintervjuades tidigare elever från en av de undersökta klasserna, nu universitetsstudenter, om sin skolgång och sitt framtidsperspektiv. Värdet av att få lyckas, att bli sedd och uppskattad för den man är, samt hemtamhet med litteratur och svenska språket i tal och skrift betonades som framgångsfaktorer. Bemyndigande kom att framstå som ett sammanfattande nyckelord, ett begrepp som tett sig alltför svärfångat med det inledande statistiska tillvägagångssättet.</p>
---	---

METOD

För att belysa hur forskningsprocesser med didaktiskt intresse kan gestalta sig inom ramen för en abduktiv ansats gör vi nedslag med exempel från våra två olika avhandlingar. Nedslagen illustrerar hur den abduktiva processen blir synlig i forskningsprocessen och analysarbetet. De nedslag vi gör utgår från en relativt fri tolkning av den abduktiva forskningsprocess som Danermark m.fl. (2003) beskriver när de redogör för den kritiska realismens metodologiska implikationer för samhällsvetenskaplig forskning. Därigenom uppmärksammar vi att kritisk realism som metateoretisk grund är intressant för

frågor om nytta och tillgängliggörande i didaktisk forskning. Det är viktigt att understryka att de moment som blir belysta ses som vägledande för en forsknings- och analysprocess men inte behöver följas i strikt kronologisk ordning. Momenten kan betonas i olika grad och även integreras beroende på forskningsintresset i den aktuella studien (Danermark m.fl., 2003).

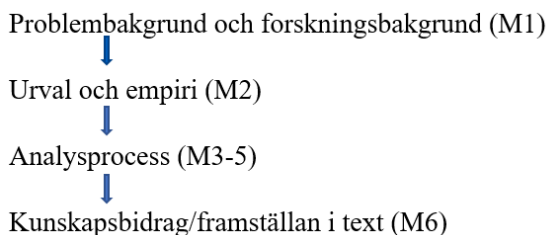
Ett första moment handlar om att sondera och beskriva forskningsintresset och problemet som ska studeras i mer allmän bemärkelse. Det andra momentet handlar om att göra en avgränsning eftersom alla aspekter och dimensioner av ett fenomen inte kan studeras. I detta moment kan ett första försök att kategorisera ett empiriskt material bidra till hur en avgränsning görs. Alvesson och Sköldberg (2008) beskriver på ett liknande sätt vikten av att initialt ge utrymme för flera aspekter i empirin och vara uppmärksam på hur och vilka olika teoretiska ramverk som kan vara förtjänstfulla och leda till att konkretisera ett mer förfinat teoretiskt ramverk. Ett tredje moment är abduktion i dess snävare betydelse, som en strategi i analysarbetet, där fokus är rekonstruktion och omtolkning utifrån teoretiska ramar. Ett fjärde moment handlar om retroduktion som innebär ett mer framåtsyftande intresse, att omtolka något. Det handlar om att argumentera för egenskaper bortom det givna som krävs för att en företeelse ska vara möjlig. Retroduktion som del i analysen riktar intresset mot de egenskaper (mekanismer) som är i rörelse och kan förstås som konstitutiva för det som sker. Det innebär en förskjutning från beskrivning och förståelse mot förklaring av bakomliggande, möjliggörande faktorer (mekanismer), för att sedan i ett femte moment pröva förklaringskraften i dessa.

Sammantaget kan processen med abduktion och retroduktion, som beskrivs ovan, leda till teoretisk precisering och utveckling av teori givet en studies kunskapsintresse. Ett sjätte moment innefattar att resultatet kontextualiseras och diskuteras gentemot problemställningen.

För vår exemplifiering bidrar momenten i första hand till nedslag som utgångspunkt för vår diskussion. Med de olika momenten [M] som utgångspunkt visar följande figur vilka nedslag i forskningsprocessen vi valt att göra:

Figur 1.

Arbetsprocess

RESULTAT

Vi redovisar resultatet i form av nedslag i forskningsprocessen där vi för varje nedslag ger en sammanfattande konklusion givet de karaktäristiska drag vi menar följer med abduktion. I vår redogörelse följer vi figuren ovan (Figur 1). Efter redovisningen av nedslagen följer en diskussion om giltighet och trovärdighet och vi behandlar frågan om abduktion och nyttiggörande i förhållande till krav på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet inom utbildningsväsendet.

Avstamp i problembakgrund och forskningsbakgrundens roll

I båda avhandlingarna fokuseras reella problem aktuella för såväl forskare som praktiker. I den första avhandlingen om elevinflytande motiverade problemområdet och forskningsbakgrunden att en abduktiv ansats blev i förgrunden och närvarande redan initialt. I den andra avhandlingen där frågan om elevers lika och olika villkor för skolframgång är fokus var det närkontakten med empirin som förändrade avhandlingens inriktning och design. Abduktion som strategi gjorde sig successivt påmind under arbetets gång. I båda fallen framstod en pendling mellan empiri och teori som nödvändig för att svara upp mot syftet med studierna, vilket fick konsekvenser för vad forskningsbakgrunden behövde omfatta. Abduktion medför och upprätthåller ett utrymme för att inramningen av problembakgrunden kan behöva förändras och utvecklas. Det ger en möjlighet till omprövning under hela forskningsprocessen och innebär ett dynamiskt förhållningssätt till forskningsproblemet och bilden av dess relevans.

Särskilt viktigt är hur relationen mellan teori och praktik beaktas initialt i en studie. Deduktion kan vara begränsande i den mån en alltför entydig teoretiskt orienterad förklaringsgrund tas som utgångspunkt. Komplexa fenomen eller begrepp och perspektiv från empirin kan då gå förlorade (Peirce, 1990). Abduktion skiljer sig också från induktionens sökande efter mönster i praktiken som empiriska fakta (Alvesson & Sköldberg, 2008; Creswell, 2014; Danermark m.fl., 2018). Att utgå från empiri kan ändå inte ge en rättvisande bild av helheten. Empiri kan inte reduceras i sig själv utan blir meningsfull utifrån den problematisering som görs utifrån teoretiska antaganden i en studie (Danermark m.fl., 2003).

I avhandlingen om elevinflytande riktades särskilt intresse mot såväl en teoretisk som praktisk kontext tidigt i forskningsprocessen. I genomgången av tidigare forskning framträdde elevinflytande som mångtydigt och studerat genom olika teoretiska utgångspunkter där elevinflytande definierats på skilda sätt. De olika intressen som fanns i tidigare forskning hade även begränsats till särskilda aspekter i undervisning. Elevinflytande hade studerats genom utsnitt av dess innebörd och på så sätt avgränsats till vissa sammanhang i undervisning. Problembakgrunden som delvis skrevs fram utifrån intentioner

gällande elevinflytande som framkom i samband med 1990-talets skolreformer bidrog till att rikta det empiriska intresset mot kommunikativ interaktion mellan lärare och elever. Det synliggjorde dilemman att hantera i undervisning och komplexiteten av elevinflytande som fenomen. Sammantaget gav det motiv för ett mer holistiskt synsätt där en teoretisk och praktisk kontext behövde förstås som dialektiska i förhållande till varandra. Det stod klart att en alltför stark betoning av teori och att utgå från en snävare teoretisk avgränsning behövde undvikas, såväl som att välja ut vissa skeenden på förhand i undervisning. Policybakgrunden och problembild från praktik och tidigare forskning blev en intäkt för att studera och förstå elevinflytande som didaktisk praktik. Den teoretiskt intressanta frågan var att belysa gränlandet mellan didaktik och makt i undervisning och utbildning. En abduktiv ansats och strategi bedömdes som tillämpbar eftersom forskningsprocessen då innefattar att succesivt kunna precisera teoretiska ramar och utveckla teori. Valet av vetenskapligt förhållningssätt påverkades därmed och landade i kritisk realism och en metodologisk inramning där undervisning betraktades som social praktik. Eftersom språkets betydelse framträdde som särskilt viktigt, inte bara för lärande i allmänhet utan specifikt när det gällde elevinflytande, söktes även inspiration från kritisk diskursanalys (Fairclough, 2012).

I den andra avhandlingen om lärares betydelse för gestaltningen av literacy-praktiker, var utgångspunkten annorlunda. Här gjordes först en sammanställning av kvantitativa studier. I detta forskningsprojekt, finansierat med externa medel, var frågeställningar och syfte på förhand formulerade av projektägaren och en design utifrån framför allt psykologisk forskning skapades med kvantitativ metod och hypotestestande som huvudprincip. Avseende elevers läsförmåga finns en rik flora av tidigare studier som belyser relationen mellan socioekonomiska bakgrundsfaktorer och elevers läsprestation. Redan på 1960-talet visade en första storskalig amerikansk statistisk studie (Coleman m.fl., 1966) på korrelationen mellan SES och läsförmåga. Sedan dess har studie efter studie, såväl nationellt som internationellt fastställt elevers läsförmåga som prediktion för skolframgång, utan att dessa studier medfört några större skillnader för den ojämlikhet som ter sig svår att avskaffa. Likaså finns sedan lång tid tillbaka indikationer om ordförrådets betydelse för läsförmåga och dess beroende av hemförhållanden. En intressant aspekt av avhandlingens problembakgrund är att i förstone endast svenskspråkiga elever skulle ingå i databasen som utgjorde empiriskt material. Elever med annat modersmål än svenska raderades för att undvika frågetecken i det statistiska materialet. Samtidigt framstod flerspråkighet, som i den tidens litteratur kunde beskrivas som ett fall för specialpedagoger eller i alla fall ett avvikande fenomen, som den förhärskande normen i många skolor (jfr Damberg, 2010) och här skedde det första avsteget från den planerade färdvägen. Författaren klistrade helt sonika tillbaka de flerspråkiga eleverna

och kom att inkludera flerspråkighetsutveckling i litteraturgenomgången, som ett första steg mot en mer teoririk bakgrund. Därmed började ett utforskande av teorier kopplade till flerspråkighet och mångkultur. En följd blev att den initiala forskningsbakgrunden kom att kompletteras med ett sociokulturellt perspektiv på literacy-praktiker, där läsning inte endast betraktas som färdighet (Gough & Tunmer, 1986). När läsförmågan betraktas oberoende av kontext och oberoende av vilka omständigheter läsaren befinner sig i kommer hela läsningen att handla endast om ljud och bokstäver. Elevernas bakgrund, olika språkkunskaper, tidigare erfarenheter och intressen kan filtreras bort från analysen av barnens läsutveckling. I kontrast till detta autonoma synsätt på läsning står ett ideologiskt, sociokulturellt synsätt på läsning, där läsning som deltagande i en social och kulturell praktik är det centrala (Street, 1995) och där inslag från kritisk litteracitet även ingår (Freire & Macedo, 1987; Janks, 2010).

Problemställningar som rör didaktiska frågor bottnar ofta i en komplex bakgrund som rymmer kopplingar både till att vara människa och till undervisningspraktikens varierande villkor, något studier måste ta hänsyn till. Den abduktiva forskningsprocessen erbjuder möjligheter att närma sig en problemställning från två håll. Dels med utgångspunkt i en praktikorienterad problembild hämtad från skolpraktiken och dess samhälleliga kontext. Dels sker ett närmande från teoretiskt håll genom att prova olika teoretiska ramar och resultat av tidigare forskning. Problemställningen kan även behöva utvecklas genom den empiri som produceras. Dessa olika närmanden innebär att problembakgrunden succesivt behöver förfinas inom ramen för en studie, som i exemplen ovan. Den komplexitet som inryms i didaktisk forskning mellan teori och praktik kan beaktas på det sätt olika teoretiska perspektiv kan prövas. Eklekticismens möjligheter när det gäller teoretisk inramning framträder. Arfwedson (1995) menar att ”didaktikens objekt bara [kan] ringas in genom ‘överlagring’ av, eller genom dialektiken mellan, flera ansatser” (s. 27).

Urval och empiri

När forskningsintresset är didaktiskt blir hur urval av empiri görs viktig för att bibehålla en närhet till den praktik som studeras. Närheten handlar om möjligheten att beskriva, förstå och förklara det fenomen som studeras. Gemensamt för de båda avhandlingarna var en önskan om bredd i materialet och behovet av en lyhördhet inför det empiriska materialet. Det stämmer överens med att betrakta produktion av empiri som ett insiktsinsamlande, vilket emellertid inte sker riktninglös (Alvesson & Deetz, 2000).

I båda studierna användes etnografiskt inspirerade metoder. I etnografiskt orienterade studier understryks betydelsen av att upprätthålla en balans så att varken empiriska beskrivningar av mänskliga aktiviteter eller teoretiska for-

muleringar och abstraktioner får företräde (Beach, 2011). Ett material som enbart produceras i förhållande till teoretiska utgångspunkter kan begränsa analysen (Trondman, 2008), då enbart fokus på aktualiteter kan försumma det teoretiskt intressanta. Etnografi bidrar till att bibehålla fokus på relationen mellan teori och empiri under både empiriproduktionen och i efterföljande beskrivning och analys (Silverman, 2001). Med abduktion betraktas ett empiriskt material snarare som argument då data inte motsvarar hur något faktiskt är eller i sig kan leda till en entydig tolkning (Alvesson & Sköldberg, 2008). I båda avhandlingarna blev en annan eller mer preciserad teori betydelsefull för att förstå empirin.

Betydelsen av att utveckla relationen mellan teori och praktik uppdagades och tog plats på skilda sätt i urval och empiriproduktion satt i relation till analysarbetet. I avhandlingen om elevinflytande var en multipel design väsentlig och val av fall baserades på tre kriterier som beskrivs av Stake (2006). Först gjordes urval av skolor utifrån en kännedom att de hade ett särskilt intresse för elevinflytande, men där det skiljde sig åt i hur de valt att ta sig an arbetet med att utveckla elevinflytande i praktiken (Eriksson & Bostedt, 2011). Val av extremfall är viktigt när egenskaper är ett analytiskt intresse (Danermark m.fl., 2018). Andra kravet på att det fanns en variation mellan skolorna bekräftades initialt i studien av lärare och elevers beskrivningar. Valet av flera fall innebar att skolorna kunde kontrasteras mot varandra, en process som inom etnografi beskrivs som juxtaposition (Hammersley & Atkinson, 2007). Skillnader och likheter mellan fallen bidrog till att skapa distans till empirin, vilket motverkade att fastna i ett igenkännande som annars kan vara fallet i etnografiska studier (Jeffrey & Troman, 2004). En distans upprätthölls genom ett didaktiskt ramverk som teoretisk ingång i studien. De didaktiska frågorna: hur, när, var, vem, vad och varför (Jank & Meyer, 1997) var initialt i fokus och som en första brygga mellan empiri och teori söktes känsliggörande begrepp [sensitising concepts] (Willis & Trondman, 2002). Det tredje kravet, att kunna behandla en frågas komplexitet och innehåll mer nyanserat genom en rik och varierad kontext som sträcker sig över olika sammanhang uppfylldes likväl genom urvalet av skolor. I avhandlingen bedömdes etnografiska metoder kunna bidra till ett rikt material givet intresset för språk och kommunikativ interaktion i undervisningssammanhang.

Den abduktiva ansatsen motiverade att producera det empiriska materialet tidigt i forskningsprocessen. Materialet kom att omfatta aktörernas egna beskrivningar, observationsdata från undervisning och offentliga policydokument för skolorna. Materialet gav möjlighet att beskriva och analysera en inre kulturell organisatorisk skolkontext, samt att i analysen beakta en yttre institutionell och samhällelig kontext. Särskilt viktigt var att materialet gjorde det möjligt att pröva olika teorier för förståelse och förklaring. En öppenhet för empirin och att inte utgå från tydliga avgränsningar var viktigt initialt. Elevinflytande präglas av en mångtydighet och dilemman vilka behövde både

kunna förstås och hanteras givet kunskapsintresset för gränslandet mellan didaktik och makt. I arbetet med empirin var det viktigt att det teoretiska ramverket som valdes och verktyg för analys kunde betraktas som en följd av och överensstämmande med teoretiska antaganden som gjorts i förhållande till kunskapsintresset och studiens syfte. Den abduktiva ansatsen förutsatte att observationer av praktiken dokumenterades med ljud och bild och inte endast med fältanteckningar för att dels pröva olika sätt att beskriva, förstå och analysera materialet, dels för att kunna återgå till materialet för att göra en fördjupad analys med hjälp av preciserade analysverktyg. Designen medförde att initiala och mer intuitiva förståelser kunde omprövas.

I avhandlingen om literacy visade det initiala arbetet på behovet av att inkludera elever med annat hemspråk än svenska i databasen. Greppet utifrån storskalig statistik med hypotestestande, med positivistiska utgångspunkter som från början var tänkt som allennärådande visade sig inte räcka till. Projektet inleddes med statistiska analyser av databaser med lärarenkäter och testresultat från läsförståelsetester, utan att någon teori var närvarande, förutom tidigare forskning. Sedermera inkluderades kvalitativ metod och synen på vad läsning är förändrades från ett färdighetsperspektiv med läsning som en produkt av avkodning och förståelse (Gough & Tunmer, 1986) till ett literacy-perspektiv med synen på litteracitet som deltagande i en social och kulturell praktik där kontexten, dess historia, läsaers erfarenheter och preferenser också antas bidra till hur läspraktiker gestaltar sig och hur elever skapar förståelse av det lästa (Street, 1995). Sociokulturell teoribildning fick genomslag i samtliga faser i forskningsprocessen.

Av en slump dök ett resultat upp när databasens siffror scrollades fram och tillbaka, vilket blev en vändpunkt för avhandlingens inriktning. I en av de Stockholmsförorter vi idag refererar till som ”utsatta områden” fanns en klass med årskurs 3-elever som inte bara presterade bra i läsförståelse, utan exceptionellt bra. Eleverna var överpresterande, med hänsyn till rådande SES-faktorer. En ny sökning avslöjade att det var åtta klasser som var överpresterande, trots att analys av de faktorer som antogs påverka undervisningen fortfarande inte avslöjade fler hemligheter än att det lästes frekvent i dessa klassrum. Fyndet fick metodologiska konsekvenser. De aktuella skolorna kontaktades och lärare verksamma under tiden för datainsamlingen djupintervjuades. En mer riktad kunskapssökning startade för att kunna beskriva det sociokulturella forskningsfält som existerade rörande literacy, men som fram till denna punkt varit okänt för författaren, som tidigare enbart ägnat sig åt ”evidensbaserad” forskning i mer klassisk bemärkelse, det vill säga kvantitativ forskning med tillräckligt stora urval för att kunna producera signifikanta och reliabla resultat. Nu var det istället forskningens validitet eller trovärdighet som blev urvalskriterium för påfyllnaden av den teoretiska och empiriska bakgrunden med etnografiska förtecken (Heath & Street, 2008).

Denna resa kan beskrivas som ett utforskande av de latenta mönster som krävde förståelse, mönster förklaringsbara med såväl externa som interna faktorer. Elev- och lärarröster från undervisningsverksamheten ledde till ett induktivt tillvägagångssätt där metoder med etnografiska förtecken valdes. Designen med kopplingar till en abduktiv strategi utvecklades över tid som en reaktion på att det positivistiska tillvägagångssättet inte ledde till svar på forskningsfrågorna. Att kunna få syn på klassrummets praktik och de faktorer som verkade där krävde helt enkelt både ett skifte i metod och av teoretiska glasögon för att betrakta "läspraktiken". Flermetoddesignen var oundviklig och i likhet med den abduktiva processen som beskrivits i anslutning till avhandlingen om elevinflytande, blev inspiration från etnografi, kritisk teori och diskursanalys viktig för förståelse.

Närheten till och lyhörddheten för praktikens skeenden är betydelsefull när forskningsintresset är didaktiskt och skapar behov av ett rikt material. Oavsett om det handlar om olika kvalitativa data, eller en kombination av kvalitativa och kvantitativa data, öppnar abduktion upp för att pröva och ompröva empirins bärkraft fortlöpande under forskningsprocessen. Att ta höjd för ytterligare behov av empiri, eller en förnyad eller fördjupad analys av befintlig empiri blir en styrka som abduktion för med sig till didaktisk forskning. Abduktion som betonar genomtänkta val av teori och urval av empiri för att upprätthålla relationen mellan teori och praktik underlättar att förstå och förklara komplexa didaktiska fenomen.

Analysprocessen

Även om abduktion är närvarande som ansats för en studie som helhet blir den särskilt tydligt som strategi under analysprocessen. En abduktiv strategi i analysprocessen innebär en succesivt fördjupad analys genom en växelverkan mellan teori och empiri (Peirce, 1990). Svårigheten kan vara att hitta ett sätt att hantera förhållandet mellan teoretisk abstraktion och bibehålla undervisningens komplexitet i analysarbetet, samt att klargöra de avgränsningar och val som görs. Analysprocessen innebär att avgränsa materialet, låta teori få tonvikt i analysarbetet genom att välja eller skapa termer och begrepp som kan bidra till förståelse för det som händer (Beach, 2005). I avhandlingen om elevinflytande var detta något som var inbyggt i den ursprungliga designen, medan det i avhandlingen om literacypraktiker framträdde under bearbetningen av data.

Elevinflytandets mångtydighet ramade in forskningsproblemet om elevinflytandets gränser och bidrog till valet att studera genomförande och organisering av undervisning mer öppet. I forskningsprocessen, men särskilt i analysarbetet, var fokus på att ställa frågor om vad som har betydelse och gör det som sker i undervisningen möjligt (Bhaskar, 2008; Danermark m.fl., 2018; Lukes, 2008; Peirce, 1990). Den första tematiseringen av materialet utgick från

en öppen fråga om vad det blir av elevinflytande i undervisningen. Nyfikenhet präglade analysarbetet där de didaktiska frågorna bidrog till en första tematisering. Tidigt i arbetet med empirin utkristalliserades ordning, ansvar och genomskinlighet som tre begrepp med tydlig koppling till bakgrunden för forskningsproblemet. De framstod även som gemensamma för skolorna som fall även om gestaltningen skilde sig åt. Betraktade som känsliggörande begrepp (Willis & Trondman, 2002) blev de en första brygga mellan det producerade empiriska materialet och teori. Det var centralt för att kunna förstå hur ett handlings- och tolkningsutrymme skapas och gestaltas. Därefter valdes ett mer specifikt teoretiskt ramverk för att rekonstruera empirin där det var fortsatt viktigt att undvika en förenklad beskrivning av undervisningspraktiker. I det ramverket som valdes uppmärksammades att dikotomier mellan individ och samhälle, kunskap och färdigheter, elevcenterad- eller ämnescenterad kunskap är olämpliga för en kategorisering då dessa är samtidiga i en komplex empirisk undervisningsverklighet (Alexander, 2008). Fallen kunde beskrivas så att skillnader mellan undervisningspraktikerna bibehölls. Erfarenheter från empirin, kategoriseringen med hjälp av ramverket och med forskningsintresset i åtanke, bidrog sammantaget till att formulera mer specifika analysfrågor. Det mest väsentliga var att ordning kunde beskrivas utan att kontroll likställs med begränsning av elevinflytande eller att friutrymme likställs med möjliggörande. Efter en deskriptivt didaktiskt inriktad rekonstruktion användes ordning och omförhandling som analysverktyg. Dessa konstruerades förutom med didaktik som ramverk med hjälp av teorier om makt. Makt betraktades som tredimensionell (Lukes, 2008) och som en potentiell kontextberoendeförmåga (Morriss, 2002). Avsikten var att förklara och reducera komplexiteten som framträtt i beskrivning med analysverktygen ordning och omförhandling. Fokus var hur, vad och varför ”något” har betydelse och gör det som sker möjligt. Maktorienterade förklaringsanspråk var i förgrunden där ansvar och transparens (tidigare känsliggörande begrepp) prövades som egenskaper för hur de villkorade möjligheter att åstadkomma någon effekt. Då teoretiska begrepp som demokrati, kunskap och lärande betraktas som omtvistade behövdes någon form av värdeomdöme som grund för diskussionen. De värdeomdömen som prövades grundades i olika ideal för utbildning, vilket gav en möjlighet att förklara förståelsen av det som sker i undervisning och att diskutera resultatet i relation till studiens problemställning.

I den andra avhandlingen följdes ingen strikt ordning utan driften att förstå vad som låg bakom statistikens siffror blev framåt drivande. Behovet av kvalitativa data blev uppenbart när de statistiska analyserna visade sig sakna förklaringskraft. Samtidigt stod det klart att den kvantitativa forskning som underbyggde delar av teorin om läsinlärning fyllde en funktion, även om ett autonomt synsätt på läsning (jfr Street, 1995) inte ensamt kunde ge tillräckligt med underlag för analys av den kontext som visade sig viktig för de lyckade

läsresultat som uppvisades i klasserna utvalda för delstudie två. För författaren blev det viktigt att visa hur två skilda teoretiska utgångspunkter kunde beskrivas som ett kontinuum och inte som varandra uteslutande motpolar. Tillvägagångssättet med flermetodsdesign medförde även att såväl kvantitativ analys av data gjordes, samtidigt som kvalitativ innehållsanalys tillämpades. För att i avhandlingens konklusion sedan kunna föra resonemang om avhandlingens resultat tillbaka till samhällsnivå, kom även kritisk teori rörande litteracitet in, då frågor rörande andraspråk och relationen mellan första- och andraspråk inte enbart kan begränsas till språkfrågan utan handlar om över- och underordning sett ur ett bredare perspektiv. Frågan om flerspråkiga elevers ställning, möjligheter och framför allt förutsättningar utmynnade således i reflektion över övergripande samhällsfrågor. De abduktiva drag som går att iakttä handlar dels om pendlingen mellan olika teorier med olika metodologiska angreppssätt, men också mellan teori och empiri, vilket konkret påverkade hela forskningsprocessen. Ordningen mellan faserna var i denna avhandling mer slumpmässig. I båda avhandlingarna växte liknande frågor fram relaterade till makt, demokrati, kunskap och lärande.

Genom abduktion som strategi framstår det ytligt neutrala i analyserna som värdeladdat. Med ett didaktiskt forskningsintresse upprätthålls därmed vikten av att frågor om utbildningens och undervisningens syften beaktas. En kritisk dimension där makt kommer in som en aspekt blev närmast givet i båda avhandlingarna. När det handlar om undervisning och utbildning är makt i olika former ofta viktiga att analysera för att förklara lyckanden och misslyckanden samt varför det betraktas som sådana (Lindblad & Lundahl, 2015). Abduktion ger möjlighet att uppmärksamma makt, som kan avse makt över tillträde till undervisning, makt att påverka elevers förutsättningar att följa undervisningen liksom elevers livschanser och bemyndigande (Cummins, 2000). Pendlingen mellan teori och empiri belyser ofrånkomligt olika ideal för utbildning, ämneskonceptioner och synsätt på lärandets vad och varför. Inte minst blir de samtidigt närvarande dikotomierna individ-samhälle och kunskap-färdigheter framträdande i båda avhandlingarna och ett kritiskt intresse fick betydelse för val av teori.

Framställan i text och kunskapsbidrag

Överväganden för framställan i text blir särskilt påtagligt med abduktion som ansats då redovisning i text inte kan motsvara forskningsprocessen. Analysprocessen behöver beskrivas för att möjliggöra reflektion över valen som skett under vägen (Rogers m.fl., 2005). En nära koppling till befintlig praktik och öppenheten för relationen mellan teori och praktik medför att det kan bli svårt när det gäller att redogöra för komplexiteten av ett empiriskt material och forskningsprocessen som karaktäriseras av ett prövande av perspektiv. Inte heller delar den skildrade praktiken och vetenskapssamfundet kraven på

producerad text. När ett teoretiskt ramverk succesivt preciseras genom möjlighet till omtolkningar mellan teori och empiri ställs särskilda krav på att kunna synliggöra hur teorin haft betydelse i analysarbetet (Fairclough, 2001).

Abduktion med en växelverkan mellan teori och praktik innefattar en ambition att utveckla teoretiska begrepp (Peirce, 1990). I didaktisk forskning medför det att kunskapsbidraget kan formuleras som teoretiska begrepp och didaktiska modeller för analys och planering av verksamheten i skolan. En möjlighet är att tänka om kunskapsbidrag i termer av didaktiska modeller som Blankertz beskriver ”en teorikonstruktion för analys och planering av didaktiskt handlande i undervisnings- och inlärningsituationer” (Jank & Meyer, 1997, s. 18).

I avhandlingen om elevinflytande beskrevs forskningsprocessen som helhet med hjälp av en modell som benämns ’krokodilen’ (Fritzell, 2009; Sundberg, 2015). Modellen synliggjorde pendlingen mellan en teoretisk och praktisk orientering för att visa hur teoretiska förklaringsmodeller för förståelse och förklaring av förståelsen succesivt fördes in i analys. Hur pendlingen mellan teoretisk och empirisk orientering format analysarbetet och analysverktygen skapats, samt när de använts blev synliggjort. Genom att presentera empirin nogsamt var syftet att den skulle kunna utgöra en ställföreträdande erfarenhet för läsaren (Stake, 2006; Stake & Trumbull, 1982) för förståelse av de teoretiska begreppen. När elevinflytande betraktades som mångtydigt var det viktigt att undvika en positionering som kunnat stipulera vad elevinflytande borde vara.

Problemställningen om elevinflytandets gränser formulerades i förhållande till praktiska erfarenheter och med intresse att teoretiskt belysa gränslandet mellan didaktik och makt i påverkans- och fostransprocesser i undervisning och utbildning. Designen bidrog till en succesiv precisering av teori som begreppsliga verktyg, följande en abduktiv ansats. De begreppsliga verktygen skapades mot bakgrund av att det inte ansågs möjligt att empiriskt eller teoretiskt definiera elevinflytandets gränser. Kunskapsbidraget blev utveckling av en didaktisk modell där verktygen; *subjektiva orienteringar, en dubbeltydig agenda* och *osynliga budskap*, avsåg att bidra till fortsatt analys och kritisk diskussion av elevinflytandets gränser som kan besvaras olika beroende på sammanhang och värdemässiga premisser. Det möjliggör en kontinuerlig prövning av elevinflytande som didaktisk praktik i teoretisk som praktisk mening. Utveckling kan ske i såväl undervisningspraktiker som forskningspraktiker där en demokratisk relation mellan forskare-praktiker stöds av ett samtal som handlar om makt och didaktik.

En abduktiv ansats tillsammans med kritisk realism förhindrade en entydig förståelse av elevinflytande och bidrog till att upprätthålla en kritisk distans till policy och praktik, något som också sker gällande flerspråkiga elevers läsinläring i Dambers (2010) avhandling. Det var väsentligt att inte begränsa in-

tresset till traditionella uppfattningar eller vedertagna teorier. Didaktisk teori behöver en distans till policyintentioner så att de kan prövas (Uljens, 1997).

Studien om läspraktiker presenterades som tre delstudier i form av vetenskapliga artiklar, vilka troligen inte lästs av verksamma lärare. Med den teoretiska nyorienteringen och med aktörers röster problematiserades den inledande statistiska bilden. Den första studiens resultat att ”läraren har ingen betydelse” för läsresultaten ifrågasattes samtidigt som småskaliga studier visade sina bilder av praktiken. Studien synliggjorde en positiv läsutveckling och högpresterande elever, resultat dolda i en rådande statistisk trend för områden med låg utbildningsnivå, låga inkomster och låga testresultat. Avhandlingen nyanserade diskussionen om sjunkande PISA-resultat. Ifrågasättandet av undervisning huvudsakligen utformad efter enspråkiga svenska elever är ett av avhandlingens kunskapsbidrag. En reflektion rör hur resultatet i studien kunde synliggöra lärarkompetens i klassrummet.

Med en abduktiv ansats är utmaningen att hitta en adekvat nivå i framställan så att praktikens komplexitet balanseras i förhållande till abstraktion och generalisering. Det praktiska och det teoretiska intresset behöver föras samman och illustreras så att kunskapsbidraget svarar upp mot både teori och praktik – något båda avhandlingarna eftersträvat.

DISKUSSION

Det som vi menar följer med abduktion diskuteras här i ljuset av nyttiggörande av didaktisk forskning med spänningsfältet mellan teori och praktik. Att utveckla teorier och begrepp för att förstå och förklara praktiken är centralt, där begreppen kan vara en grund för och ge riktning åt aktioner i verksamheten. Diskussionen belyser epistemologiska och metodologiska frågor som är av betydelse för att relationen teori-praktik kan betraktas som ett kontinuum och inte framstå som oförenliga motpoler. Vi berör frågor om giltighet och trovärdighet samt behovet av kontinuerlig utveckling. Detta ger anledning att återkomma till hur krav på vetenskaplig grund, beprövad erfarenhet och inte minst diskurser om evidensbaserad praktik inom det utbildningsvetenskapliga området manifesterar sig.

En studies giltighet handlar om två generella frågor, om problemet som studeras är relevant och om kunskapsanspråken är tillräckligt övertygande och trovärdiga (Silverman, 2001). För en diskussion av giltighet med abduktion som ansats och strategi är ett alternativ att utgå från studiens praktiska relevans och om den är teoretiskt sammanhållen. Giltighet betraktas som en förhandling mellan praktiska, teoretiska och empiriska kontexter (Fritzell, 2009). Vetenskap är inte objektiv i sig och kunskapsanspråk behöver därför diskuteras mot bakgrund av en disciplinär utgångspunkt och de val som gjorts av teoretiska perspektiv. En studie ses som teoretiskt sammanhållen om det

som studeras är placerat i en relevant kontext och om teorierna som valts har kapacitet att tolka och förklara de empiriska förhållandena (Sundberg, 2015). Abduktion lyfter fram samtliga kontexter genom att förståelse- och förklaringsgrunder för det problem som studeras *omprövas* under forskningsprocessen. Abduktion bidrar även till kritisk reflektion över relationen mellan teorier och hur politiska och etiska frågor framträder i forskningsprocessen (Alvesson & Sköldberg, 2008).

Trovärdighet prövas genom vilka tolkningar som är möjliga av empirin, om de sammantaget motsvarar empirin och är produktiva i förhållande till syftet med studien (Alvesson & Sköldberg, 2008). Abduktion och dess krav på reflexivitet ger förutsättningar för utveckling av och integrering av teori och praktik. Integreringen framstår som dynamisk och kontinuerlig där kunskapsbidraget betraktas som tillfälligt och fortsatt kan utvecklas teoretiskt och praktiskt.

Nyttiggörande av forskning förutsätter att de forskningsresultat som presenteras erbjuder möjlighet för verksamma i skolpraktiker att kontextualisera resultatet i sin verksamhet (Håkansson & Sundberg, 2016). För att skapa goda förutsättningar för att forskningen får genomslag är det viktigt att undvika en position där forskare ges tolkningsföreträde. Det är viktigt att lärare och elevers förståelse och handlingsbenägenhet inte ogiltigförklaras genom alltför snäva teoretiska avgränsningar eller synen på aktörer som inlåsta i förutbestämda strukturer. Abduktion styrker att aktörer inte framstår som passiva i metodologiskt hänseende, även om deras deltagande begränsas till att vara en del av empirin. Vem texten riktar sig till blir med en abduktiv ansats en levande fråga under hela processen då frågor om vetenskapliga krav och praktikens förutsättningar ständigt omförhandlas.

Vi ser en potential med abduktion då forskning i det pedagogiska och didaktiska fältet ständigt behöver anpassa sig till nya förutsättningar i ett snabbt föränderligt samhälle. Enligt Archer (1996), växer såväl struktur, kultur och agentskap ständigt fram i nya skepnader, på olika platser och olika lokala förhållanden, tvinnas över tid samman och i en ekologisk relation omdefinierar de varandra i aldrig avstannande sociala transformationer. Behovet av reflektion och ifrågasättande av givna antaganden behöver vara levande i förhållande till såväl policy, praktik och vetenskap så länge ett polariserat samhälle med ojämlika villkor för studieframgång och bristdiskurser består. Inte minst behöver statistiska resultat kompletteras med lärares och elevers erfarenheter och även vikten av aktörers handlingsbenägenhet främjas av studier med abduktiva förtecken. En demokratisk utbildning förutsätter ett tolknings- och handlingsutrymme för samtliga aktörer (Eriksson, 2019). Inom exempelvis läsforskningsfältet existerar normativa sanningar där ett autonomt perspektiv på läsning enligt tradition haft ett starkt fäste och fått ge form åt läsläror och lästester. I USA har en lag som ”No Child Left Behind” bidragit till deprofessionalisering av lärare och att ännu fler barn lämnas på efter-

kälken, då lärare blev fråntagna sin autonomi, gällande hur undervisningen skulle utformas (Meier & Wood, 2004). Lärare blev föreskrivna hur undervisning om läsinlärning skulle ske, oavsett vilka barn det handlade om och vilka förutsättningar och behov som förelåg. Signalen blev att tilltron till deras professionalism att forma undervisningen som de själva fann vara det bästa för just de elever de hade i klassrummet inte längre fanns, utan central styrning skulle ersätta lärarens kunskap. Svenska lärare å sin sida har engagerats i olika ”lyft”. Utan att värdera eller kommentera innehållet i Skolverkets genomförda insatser går det att fundera över vad ordet ”lyft” signalerar.

Abduktionens beredskap för förändringsbenägenhet och beredvillighet att betrakta fenomen ur olika perspektiv kan bidra till att motverka en snäv förståelse av den didaktiska forskningens möjlighet till evidens. Testresultat må vara reliabla men mäter de vad de säger sig mäta? Den didaktiska forskningens validitet behöver ständigt prövas genom dess nyttiggörande (Pigott m.fl., 2021). Abduktionens mål att skapa teori sätter fingret på hur forskningen publiceras och att universitetens tredje uppdrag om samverkan mellan forskning och verksamhet inte hamnar i bakvatten. Att möjliggöra för lärarprofessionen att ta del av originalforskning borde vara en självklarhet vilket kan hindras av de meriteringssystem som idag styr forskarnas publiceringar inom vetenskapssamfundet.

REFERENSER

- Adolfsson, Carl-Henrik, Forsberg, Eva, & Sundberg, Daniel (2018). När evidensrörelsen kom till den svenska skolan. I Daniel Alvunger & Ninni Wahlström (red.), *Den evidensbaserade skolan: svensk skola i skärningspunkten mellan forskning och praktik* (s.71-99). Natur och kultur.
- Alexander, Robin (2008). Talking, teaching, learning. I Robin Alexander, *Essays on pedagogy* (s. 92-120). Routledge.
- Alvesson, Mats, & Deetz, Stanley (2000). *Kritisk samhällvetenskaplig metod*. Studentlitteratur.
- Alvesson, Mats, & Sköldberg, Kaj (2008). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur.
- Archer, Margaret (1995). *Realist social theory: The morphogenetic approach*. Cambridge University Press.
- Archer, Margaret S. (1996). *Culture and agency: the place of culture in social theory*. (Rev. uppl.) Cambridge University Press.

- Arfwedson, Gerd B. (1995). Allmändidaktikens kunskapsintressen och forskningsfrågor. I Björn Hasselgren, Ingrid Carlgren, Maud Jonsson, & Sverker Lindblad (red.), *Lära till lärare: En vänbok till Karl-Georg Ahlström* (s. 13-28). HLS Förlag.
- Asklings, Berit (2008). *Värdering av kvaliteten i forskningsprojekt: Erfarenheter från utvärderingar och bedömningar av projekt finansierade av Utbildningsvetenskapliga kommittén*. Vetenskapsrådets rapportserie: 13.
- Beach, Dennis (2005). From fieldwork to theory and representation in ethnography. I Geoff Troman, Bob Jeffrey, & Geoffrey Walford (red.), *Studies in Educational Ethnography*, 1, 1-17. JAI Press.
- Beach, Dennis (2011). On structure and agency in ethnographies of education: Examples from this special issue and more generally. *European Educational Research Journal*, 10(4), 572-582. <https://doi.org/10.2304/eeerj.2011.10.4.572>
- Bhaskar, Roy (2008). *A realist theory of science* (3. uppl.). Verso.
- Carlgren, Ingrid (2011). Forskning ja, men i vilket syfte och om vad? Om avsaknaden och behovet av en "klinisk" mellanrumsforskning. *Forskning om undervisning och lärande. Lärare som praktiker och forskare. Om praxisnära forskning*, (5), 64-79.
- Carlgren, Ingrid (2017). *Undervisningsutvecklande forskning: exemplet Learning study*. Gleerups.
- Coleman, James, Campbell, Ernest, Hobson, Carol, McPartland, James, Mood, Alexander, & Weinfeld, Fredric (1966). *Equality of educational opportunity*. Government Printing Office.
- Creswell, John W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4:e uppl.). Sage.
- Cummins, Jim (2000). *Language, Power, and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Multilingual Matters.
- Damber, Ulla (2010). *Reading for Life: Three Studies of Swedish Students' Literacy Development*. [Doktorsavhandling? Lärosäte?] Linköping University Electronic Press.
- Danermark, Berth, Ekström, Mats, & Karlsson, Jan C. (2003). *Att förklara samhället* (2:a uppl.). Studentlitteratur.
- Danermark, Berth, Ekström, Mats, & Karlsson, Jan C. (2018). *Att förklara samhället* (3:e uppl.). Studentlitteratur.
- Eriksson, Inger (2018). Lärares medverkan i praktisknära forskning: Förutsättningar och hinder. *Utbildning och lärande*, 12(1), 27-40.

- Eriksson, Linda (2019). *Elevinflytande i gränslandet mellan didaktik och makt: en studie av undervisningspraktiken i tre grundskolor*. [Doktorsavhandling, Mittuniversitetet].
- Eriksson, Linda & Bostedt, Göran (2011). *Elevinflytande i spänningsfältet mellan skolans kunskapsuppdrag och demokratiska uppdrag: En studie av fyra skolor*. Mittuniversitetet (Utbildningsvetenskapliga studier 2011:1).
- Fairclough, Norman (2001). *Language and power* (2:a uppl.). Longman.
- Fairclough, Norman (2012). Critical discourse analysis. I James Paul Gee, & Michael Handford (red.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* (s. 9-19). Routledge.
- Ferguson, Joseph Paul, & Prain, Vaughan (2020). Revisiting Perices's account of scientific creativity to inform classroom practice. *Educational Philosophy and Theory*, 52(5), 524-534. <https://doi.org/10.1080/00131857.2019.1653282>
- Freire, Paulo, & Macedo, Donaldo (1987). *Literacy: Reading the word and the world*. Routledge & Kegan Paul.
- Fritzell, Christer (2009). Generaliserbarhet och giltighet i pedagogisk forskning och teoribildning. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 14(3), 191-211.
- Gough, Philip, & Tunmer, William (1986). Decoding, reading, and reading disability. *Remedial and Special Education*, 7(1), 6-10. <https://doi.org/10.1177/074193258600700104>
- Hammersley, Martyn, & Atkinson, Paul (2007). *Ethnography principles in practice* (3:e uppl.). Routledge.
- Heath, Shirley B., & Street, Brian V. (2008). *On ethnography: approaches to language and literacy research*. Routledge.
- Hintikka, Jaakko (1998). What is Abduction? The Fundamental Problem of Contemporary Epistemology. *Transactions of the Charles S. Peirce Society*, 34(3), 503-533. <https://www.jstor.org/stable/40320712>
- Håkansson, Jan, & Sundberg, Daniel (2016). *Utmärkt skolutveckling – Forskning om skolförbättring och mål uppfyllelse*. Natur & Kultur.
- Janks, Hilary (2010). *Literacy and power*. Routledge.
- Jank, Werner, & Meyer, Hilbert (1997). Nyttan av kunskaper i didaktisk teori. I Michael Uljens (red.), *Didaktik* (s. 17-34). Studentlitteratur.
- Jeffrey, Bob, & Troman, Geoff (2004). Time for ethnography. *British Educational Research Journal*, 30(4), 535-548. <https://doi.org/10.1080/0141192042000237220>
- Lindblad, Sverker, & Lundahl, Lisbeth (red.) (2015). *Utbildning: Makt och politik*. Studentlitteratur.
- Lukes, Steven (2008). *Maktens ansikten* (Henrik Gudenäs, Övers.). Daidalos.

- Meier, Deborah, & Wood, George (Red.) (2004). *Many children left behind: How the No Child Left Behind Act is damaging our children and our schools*. Beacon Press.
- McKaughan, Daniel J. (2008). From Ugly Duckling to Swan: C. S. Peirce, Abduction and the Pursuit of Scientific Theories. *Transactions of the Charles S. Peirce Society*, 44(3), 446-468. <https://www.jstor.org/stable/40321321>
- Morriss, Peter (2002). *Power: A philosophical analysis* (2:a uppl.). Manchester University Press.
- Peirce, Charles S. (1990). *Pragmatism och kosmologi*. Daidalos.
- Pigott, Therese D., Tocci, Charles, Ryan, Ann Marie, & Galliher, Aaron (2021). Quality of Research Evidence in Education: How Do We Know? *Review of Research in Education*, 45, vii-xii. <https://doi.org/10.3102/0091732X211001824>
- Ritz, Bridget (2020). Comparing abduction and retroduction in Peircean pragmatism and critical realism. *Journal of Critical Realism*, 19(5), 456-465. <https://doi.org/10.1080/14767430.2020.1831817>
- Rogers, Rebecca, Malancharuvil-Berkes, Elizabeth, Mosley, Melissa, Hui, Diane, & O'Garro Joseph, Glynis (2005). Critical discourse analysis in education: A review of the literature. *Review of Educational Research*, 75(3), 365-416. <https://doi.org/10.3102/00346543075003365>
- Runesson, Ulla, & Gustafsson, Gerd (2012). Sharing and developing knowledge products from Learning Study. *International Journal for Lesson and Learning Studies*, 1(3), 245-260. <https://doi.org/10.1108/20468251211256447>
- Rönnerman, Karin (2011). Aktionsforskning: kunskapsproduktion i praktiken. *Forskning om undervisning och lärande, Lärare som praktiker och forskare. Om praxsnära forskning*, (5), 50-62.
- Rönnerman, Karin (2018). Vikten av teori i praktknära forskning: Exemplet aktionsforskning och teorin om praktikarkitekturer. *Utbildning och lärande*, 11(1), 41-54.
- Silverman, David (2001). *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction* (2:a uppl.). Sage.
- Skollagen (2010:800)
- SOU 2018:19. *Forska tillsammans: samverkan för lärande och förbättring*. Nordstedts Juridiska.
- Stake, Robert E. (2006). *Multiple case study analysis*. The Guilford Press.
- Stake, Robert E., & Trumbull, Deborah J. (1982). Naturalistic generalizations. *Review Journal of Philosophy & Social Science*, 7 (1-2), 1-12.

- Street, Brian V. (1995). *Social literacies. Critical approaches to literacy in development, ethnography and education*. Longman Group Limited.
- Sundberg, Daniel (2015). *Pedagogik som vetenskap*. Microsoft Word - Pedagogik som vetenskap- Sundberg-sept 2015.docx (diva-portal.org)
- Trondman, Mats (2008). Bypass surgery: Rerouting theory to ethnographic study. In Geoffrey Walford (Ed.), *How to do Educational Ethnography* (115-140). Tufnell Press.
- Uljens, Michael (1997). Grunddragen till en reflektiv skoldidaktisk teori. I Michael Uljens (red.), *Didaktik* (s. 166-197). Studentlitteratur.
- Wahlström, Ninni (2015). *Läroplansteori och didaktik*. Gleerups.
- Wahlström, Ninni (2019). *Didaktik: Ett professionsbegrepp*. Gleerups.
- Willis, Paul, & Trondman, Mats (2002). Manifesto for ethnography. *Cultural Studies Critical methodologies*, 2(3), 394-402. <https://doi.org/10.1177/153270860200200309>